

УДК 94(477.83.86)

*Лілія ШОЛОГОН***НАЦІОНАЛЬНО-КУЛЬТУРНИЙ РУХ УКРАЇНЦІВ
ГАЛИЧИНИ НАПЕРЕДОДНІ ПЕРШОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ:
СПРОБА ДЖЕРЕЛОЗНАВЧОГО АНАЛІЗУ**

Зроблено спробу з'ясувати здобутки українського національно-культурного руху Галичини напередодні Першої світової війни на основі нетрадиційного підходу до аналізу джерел. З цією метою використано методи просопографії, мікроісторії, квантитативного та структурного аналізу, компаративістики тощо. При цьому звернено особливу увагу на джерела особового та масового характеру, що дозволяють побачити досліджувані події з історії національно-культурного руху крізь призму особистого світосприйняття їхніх сучасників.

Ключові слова: Галичина, національно-культурний рух, джерела, методи дослідження.

Безперечно, національно-культурний рух українців Галичини напередодні Першої світової війни, під яким розуміємо організовані зусилля у сфері освіти, науки та мистецтва, спрямовані на втілення в життя вимог для рівноцінного національного існування, мав неабиякі здобутки. Поряд з цим українські політики, громадсько-культурні діячі, національно-культурні товариства усвідомлювали, що є чимало невирішених проблем, над розв'язанням яких вони працювали.

Напередодні Першої світової війни в Галичині було близько 3 тис. народних шкіл, з них 2 тис. – українські. До народних шкіл ходило близько 670 тис. дітей, в тому числі до українських – близько 440 тис. 97 % дітей навчалися рідною мовою і лише 3 % польською. Незважаючи на поступове збільшення шкіл, у Галичині в 1914 р. було 500 українських громад, які не мали власного навчального закладу. Інша проблема галицької початкової школи – мала кількість класів. Всі державні українські народні школи були сільськими малокласівками, за винятком чотирикласної народної школи ім. М. Шашкевича у Львові.

Що стосується державних міських багатокласових освітніх закладів, то ситуація була вкрай поганою. Якщо у 1911 р. в Австро-Угорщині було 668 німецьких, 517 чеських, 6 сербсько-хорватських шкіл, то української – держава не створила жодної. До 1914 р. ситуація на краще не змінилася.

Серед українців Галичини і Буковини (статистичні збірники подавали цю інформацію разом для обох коронних країв держави) письменийми були у 1900 р. – 19,9 %, а в 1913 р. – 37,25 %. Завдяки розвитку початкового шкільництва вдалося збільшити кількість письменних серед українського населення. Ще нижчий рівень письменності був лише у сербохорватів – 35,48 %. Це свідчило про значну кількість невирішених проблем в українському шкільництві.

Напередодні Першої світової війни працювало 10 українсько-польських (двомовних) учительських семінарій, 5 українських гімназій, тоді як поляки в Галичині мали 58 гімназій, а зростання числа українських середніх шкіл штучно стримувалося (галицький сейм не давав дозволу на їх відкриття). Це привело до того, що майже половина учнів-українців середніх шкіл змушені були навчатися у польських середніх школах¹.

Із статистичних джерел також отримуємо інформацію, що на початку ХХ ст., коли боротьба за створення українського університету почала набувати особливої гостроти, у зимовому семестрі 1900/01 навчального року греко-католики (як правило українці за національністю) становили 30 % студентів Львівського університету й 9 % студентів вищої політехнічної школи, тоді як римо-католиків (переважно поляків) у вищих навчальних закладах Львова навчалася відповідно 50 і 78 %. До початку Першої світової війни це співвідношення суттєво не змінилося².

Проте на початку 1914 р. нашим депутатам вдалося досягти угоди з польською сеймовою більшістю про відкриття українського університету. Це був значний успіх національної політики, якому не вдалося здійснитися внаслідок Першої світової війни³.

Плідну роботу проводили українські, перш за все, народовські громадські організації. Зокрема, Наукове товариство імені Шевченка під керівництвом видатного історика Михайла Грушевського (1897–1913) перетворилося у неофіційну українську академію наук, що видавала десятки солідних наукових періодичних видань, сформувала плеяду національно свідомих молодих вчених тощо. Численні культурно-просвітні, педагогічні, театральні, музичні, жіночі, студентські, пожежно-гімнастичні громадські об'єднання також мали неабиякі здобутки. Результати їхньої роботи – це тисячі читалень “Просвіти”, створені в містах і селах краю, десятки українських приватних початкових шкіл, вчительських семінарій, гімназій, організованих “Українським педагогічним товариством”, професійний мандрівний театральний колектив “Руської бесіди”, сотні аматорських театральних гуртків, хорів; тисячі наукових, науково-популярних видань, книг для простого народу, української молоді тощо.

Згідно зі статистичними дослідженнями, проведеними в Австро-Угорщині, із 392 періодичних видань, що виходили в Галичині 1910 р., 312 були польськомовними, 42 – україномовними. Однак українська преса була цікавою, різноплановою та загалом задовольняла потреби україномовного передплатника. На її сторінках опубліковано непересічні публіцистичні розвідки Івана Франка, Михайла Грушевського, Михайла Павлика, Михайла Драгоманова та ін.⁴.

¹ Шологон Л. Стан української початкової та середньої освіти в Галичині (друга половина ХІХ – початок ХХ ст.) / Л. Шологон // Галичина: науковий і культурно-просвітний краєзнавчий часопис. – Івано-Франківськ, 2005. – № 10. – С. 87–92.

² Podrecznik Statystyki Galicyi / [pod red. T. Pilata]. – Lwów, 1908. – Т. 8. – С. 118–119.

³ Кугутяк М. Галичина: сторінки історії. Нарис суспільно-політичного руху (ХІХ ст. – 1939 р.) / М. Кугутяк. – Івано-Франківськ, 1993. – С. 111.

⁴ Шологон Л. Загальнодержавна та крайова статистика як джерело до вивчення національно-культурного руху українців Галичини другої половини ХІХ – початку ХХ ст. / Л. Шологон // Spheres of culture: journal of Philological, Historical, Social and Media Communication, Political Science and Cultural Studies. – Lublin: Maria Curi-Sklodowska University in Lublin, 2012. – Vol. 1. – С. 214–222.

На наш погляд, національно-культурний рух українців Галичини напередодні Першої світової війни заслуговує неабиякої уваги дослідників, а глибокий аналіз різних аспектів можна зробити лише на основі джерел, що склалися у процесі його формування.

Однак ми не маємо жодного цілісного наукового дослідження джерел з історії національно-культурного руху українців краю на початку ХХ ст. Хоча окремі аспекти обраної теми знайшли своє відображення у працях Ярослава Дашкевича⁵, Леоніда Зашкільняка⁶, Степана Макарчука⁷, Галини Сварник⁸ та ін.

Мета статті – застосування модерних методів роботи із джерелами з історії національно-культурного руху українців Галичини.

Особливу увагу ми звернули на просопографію – метод створення колективної біографії групи людей, яку об'єднує щось спільне: діяльність, інтереси, походження, родинні зв'язки тощо. “Колективні біографії” дають підставу не тільки вивчити окрему особистість, а вийти на узагальнюючий рівень у дослідженні соціальних, політичних, культурних явищ і тенденцій історичного процесу. Особа в такому дослідженні розглядається в індивідуальному і суспільному вимірах⁹.

Іншим напрямком просопографічних студій, який останнім часом привертає все більшу увагу істориків у зв'язку з актуалізацією дослідницьких інтересів до особи в історії, є всебічне дослідження конкретної особи, відтворення “живих” портретів відомих діячів. На думку вченого Я. Дашкевича, просопографія поширює, розгортає, поглиблює біографічний матеріал шляхом урахування людського й особистісного в історії, відтворення образу відомої особи у сукупності позитивних і негативних сторін її життєпису. При цьому важливо у дослідницьких процедурах дотримуватися узагальнених методик, які б дали можливість виокремити у джерелах найголовніше, відсіяти другорядне, здобути достовірну й автентичну інформацію. Цю процедуру Я. Дашкевич назвав “видобуванням правдивих відомостей з мертвих джерел для олюднення, гуманізації героїв”¹⁰.

Оскільки національно-культурний рух українців Галичини другої половини ХІХ – початку ХХ ст. був неможливим без наполегливої громадської праці українських вчених, літераторів, педагогів, митців, то створення “колективної біографії” свідомої української інтелігенції краю впродовж зазначеного часового проміжку допоможе зрозуміти, в яких умовах формувалася їхня особистість, любов до рідної землі, повага до своєї мови та культури.

⁵ Дашкевич Я. Постмодернізм та українська історична наука / Я. Дашкевич // Пам'ять століть. – 2000. – 4(25). – С. 3–13; Хто такий Михайло Грушевський? Розмова з Ярославом Дашкевичем // Дашкевич Я. Постагі: Нариси про діячів історії, політики, культури. – Львів: Піраміда, 2007. – С. 274–382; Його ж. Михайло Грушевський як особа й особистість // Там само. – С. 383–388.

⁶ Зашкільняк Л. Методологічні аспекти світового історіографічного процесу і сучасна українська історична наука / Л. Зашкільняк // Українська історіографія на зламі ХХ і ХХІ століть: здобутки і проблеми. – Львів, 2004. – С. 24–57.

⁷ Макарчук С. Писемні джерела з історії України / С. Макарчук. – Львів: Світ, 1999. – 352 с.

⁸ Сварник Г. Архів товариства “Просвіта”: історія формування, сучасний стан / Г. Сварник // Записки Львівської національної наукової бібліотеки імені В. Стефаника: зб. наук. праць. – Львів, 2009. – Вип. 1(17). – С. 571–600.

⁹ Миронець Н. Просопографія / Н. Миронець, І. Старовойтенко // Спеціальні історичні дисципліни: довідник. – Київ: Либідь, 2008. – С. 424–431.

¹⁰ Там само. – С. 427.

Відомо, що базовими для відтворення просопографічних портретів є джерела особового походження. Серед них автобіографічні матеріали, котрі, як правило, містять інформацію про походження, родинний статус, освіту, кар'єру діяча, творчі здобутки; приятельське або родинне листування, яке часто зберігає унікальну інформацію про особистість, коло її родичів та знайомих, ставлення до них, інтереси, заняття, захоплення, риси вдачі, внутрішній світ, фізичне і психічне самопочуття; мемуари відомих діячів про себе і сучасників, з детальними характеристиками їхніх особистих якостей та словесними портретами; наукові та публіцистичні праці як форма самовираження творчої особистості, її непересічних здібностей, індивідуальності й оригінальності¹¹. В результаті їхнього опрацювання складається більш-менш типовий образ українського національно свідомого громадського діяча початку ХХ ст., який сформувався, як правило, у селянській або священицькій родині, де розмовляли українською; середню та вищу освіту здобув у польськомовних гімназіях і Львівському університеті (іноді в інших австрійських університетах, при цьому брав участь у роботі українських легальних та нелегальних студентських товариств), окремі з них отримали наукові ступені; після закінчення навчання обійняли посади в українських гімназіях, рідше університеті, ті, кого влада вважала “політично неблагонадійними”, працювали редакторами різних періодичних видань, заробляли мізерні гроші на життя письменницькою та журналістською працею; у вільний від роботи час вони брали активну участь у діяльності національно-культурних товариств, належали до українських радикальної або національно-демократичної партії (які мали дещо відмінні погляди на вирішення найнагальніших проблем свого народу, і в тому числі культурного характеру), свої наукові і публіцистичні праці писали переважно українською мовою, добре її знали, тоді як в жодній адміністративній установі Австро-Угорщини нею не розмовляли, і найголовніше, були небайдужими до долі українців у багатонаціональній державі і неабияк переймалися їхнім національно-культурним поступом.

На наш погляд, варто звернути увагу на ще один важливий атрибут “колективної біографії” українських діячів Галичини другої половини ХІХ – початку ХХ ст. – лояльне або не зовсім (м'яко кажучи) ставлення до них представників офіційної влади, що не складно з'ясувати опрацьовуючи особові джерела. Якщо депутат парламенту та педагог Олександр Барвінський, вчений та університетський професор Кирило Студинський користувалися особливою лояльністю влади, то радикально налаштовані І. Франко та М. Павлик вважалися “політично неблагонадійними”, тому шлях до державних посад для них був закритий. Крім того, діяльність останніх постійно була в полі зору поліційних органів держави.

Щодо відтворення “живих” портретів відомих діячів, то досліджені джерела в цьому контексті не менш інформативні. За приклад можемо взяти документи і матеріали про життєвий шлях, наукову та громадську діяльність провідних діячів національно-культурного руху другої половини ХІХ – початку ХХ ст. – М. Грушевського¹²

¹¹ *Миронець Н.* Просопографія / Н. Миронець, І. Старовойтенко // Спеціальні історичні дисципліни: довідник. – Київ: Либідь, 2008. – С. 430.

¹² *Грушевський М.* Автобіографія, 1906 р. / М. Грушевський // Великий українець: матеріали з життя та діяльності М. С. Грушевського / [упоряд. А. Демиденко]. – Київ: Веселка, 1992. – С. 197–213; *Його ж.* Автобіографія, 1914–1919 рр. / М. Грушевський // Там само. – С. 214–219; *Його ж.* Автобіографія, 1926 р. / М. Грушевський // Там само. – С. 220–240.

та І. Франка¹³. Перший з них виховувався в заможній інтелігентній родині, університетський професор, завідувач кафедри, праця якого високо оплачувалася. Ті плани, які не міг реалізувати на посаді професора Львівського університету, втілював в НТШ; найважливішим для нього була робота заради спільної справи – належного поступу української науки, вчасного випуску численних періодичних видань товариства, звідси його вимогливість, принциповість (навіть деспотизм, як зазначають окремі його співробітники), небажання перейматися особистими проблемами своїх колег. Натомість І. Франко виріс в бідній селянській родині, з неабиякими проблемами через матеріальні статки батьків та свої політичні переконання (був звинувачений у поширенні соціалістичних ідей), здобув вищу освіту, незважаючи на докторський ступінь, ґрунтовні наукові дослідження старослов'янської релігійної літератури, так і не отримав посади доцента Львівського університету, заробляв на життя великої родини незначні кошти журналістською працею, не міг миритися із несправедливістю (звідси його політичні арешти, несприйняття представниками влади, польською національною елітою тощо); його літературні твори не завжди були належно оцінені сучасниками, однак всі, хто спілкувався з ним, згадують про неабияку велич духу та патріотизм. Попри різний матеріальний та частково соціальний статус цих діячів, перший з них, безперечно, найвидатніший український історик, інший – не менш видатний письменник та вчений-філолог. Внесок обох у справу національно-культурного поступу українців Галичини другої половини ХІХ – початку ХХ ст. складно переоцінити. На основі опрацьованих джерел можемо стверджувати, що кожен з них у своїй царині випереджав свій час, звідси й їхня велич.

Мікроісторичний підхід, який за популярною метафорою своїх прибічників, замінив телескоп на мікроскоп, намагаючись показати світ “крізь піщинку”, океан “крізь краплю” також не залишився поза нашою увагою. Мікроісторія, на думку дослідниці Наталі Яковенко, не має власного “методу”, швидше йдеться про методологічний принцип вибору досліджуваного сюжету з врахуванням найдрібніших деталей, нюансів, явних і прихованих мотивацій людської поведінки та зосередження на ньому уваги. Недоліками мікроісторичного підходу є те, що він зосереджується на особах, не надто важливих для історичного перебігу, чи на вузьких проблемах невеличких спільнот. Крім цього, дослідниця вважає, що улюбленці мікроісторії – “прості люди”, які про себе розповісти на письмі не вміли¹⁴. Проте в контексті дослідження нашої проблематики маємо цінні джерела, написані пересічними педагогами народних шкіл Галичини, зокрема, згадки про талановиту вчительку Марійку Підгірянку, її чоловіка, також педагога, Августина Домбровського¹⁵,

¹³ Франко І. Curriculum vitae (Життєпис) / [передмова і післямова М. Дармограя] // Жовтень. – 1966. – № 5. – С. 5–8; *Його ж.* Лист до М. Драгоманова (Львів, 26 квітня 1890 р.) / І. Франко // Франко І. Зібрання творів: у 50-ти т. – Київ: Наукова думка, 1986. – Т. 49: Листи (1886–1894). – С. 236–252; *Його ж.* Лист до редактора видавництва “Herders konversations lexicon” (Львів, 18 січня 1909 р.) / І. Франко // Франко І. Зібрання творів: у 50-ти т. – Київ: Наукова думка, 1986. – Т. 50: Листи (1894–1916). – С. 357–368; *Возняк М.* Матеріали до життєпису Франка (3 додатком двох недрукованих його автобіографій) / М. Возняк. – Київ, 1927. – С. 166–186.

¹⁴ *Яковенко Н.* Вступ до історії / Н. Яковенко. – Київ: “Часопис «Критика»”, 2007. – С. 428.

¹⁵ Наукова бібліотека ім. В. Стефаника НАН України у Львові. Відділ рукописів. – Ф. 175 (Підгірянки). – Спр. 32 (Спогади про Марійку Підгірянку її чоловіка Августина Волошина (Домбровського)). – Зош. 1. – 87 арк.; Зош. 2. – 11 арк.

“Спогади учительки” Уляни Кравченко¹⁶ тощо. Безперечно, рівень освіченості цих педагогів не викликає у нас жодних застережень; обидві вчительки пробували свої сили на літературній ниві і одержали схвальні відгуки сучасників. З вищевказаних мемуарних праць на мікроісторичному рівні дізнаємося про складний побут, низьку заробітну плату, важкі умови праці, несправедливе ставлення шкільної влади до національно свідомого вчителя тодішньої української початкової школи Галичини. Відповідаючи на запитання: чи можна визнати “щільно описані” мікроісториком (педагогом народної школи) конкретні факти за достатньо типові, можемо дати ствердну відповідь. Підставою для цього стали матеріали періодичних видань, публіцистичні праці, службове листування педагогів із чиновниками Крайової шкільної ради, де подібні проблеми було піднято як на загальнодержавному (чи загальнокрайовому), так і на особистому рівнях (учителі скаржилися про їх переведення на інше місце роботи, де умови праці були значно гірші) тощо.

Контент-аналіз, як метод збирання кількісних даних про досліджуване явище чи процес, які містяться в документах, вперше у сучасному розумінні почали застосовувати американські журналісти наприкінці ХІХ – початку ХХ ст. і до сьогодні його часто використовують для кількісного аналізу змісту періодичних видань¹⁷.

За допомогою контент-аналізу досліджено зміст найбільш рейтингових українських періодичних видань Галичини громадсько-політичного спрямування впродовж 1880–1914 рр., зокрема часописів “Діло”, “Слово”, “Червона русь”, “Галичанин”, “Русское слово”. Це дозволило порівняти позиції народовців та русофілів краю щодо вирішення національно-культурних проблем.

Об’єктом аналізу стали редакційні статті, які найбільше відображали офіційну позицію редакцій, присвячені різним аспектам національно-культурного руху українців Галичини другої половини ХІХ – початку ХХ ст. Усього було проаналізовано п’ятнадцять позицій. З метою рівномірного дослідження концепції редакцій щодо тієї чи іншої проблематики, використано всі випуски народовської газети “Діло” через кожні десять років, тобто за 1880, 1890, 1900, 1910, 1913 рр. Оскільки період виходу у світ русофільських періодичних видань був не настільки тривалий, то для кількісного аналізу редакційних статей ми взяли часописи “Слово”, “Червона русь”, “Галичанин”, які відображали позицію зазначеної суспільно-політичної сили щодо окремих аспектів національно-культурного руху краю у ті ж роки. Верхня межа дослідження була зумовлена тим, що саме із 1880 р. почала виходити у світ газета “Діло”, яку за обсягом матеріалу і змістовою наповненістю доцільно порівнювати із русофільським “Словом”. Нижню – визначено тим, що 1913 р. востаннє видано щоденник “Галичанин”, котрий за тематикою і обсягом інформації можна було порівнювати із народовським “Ділом”. За результатами вибіркового контент-аналізу складено дві таблиці.

¹⁶ Кравченко У. Спогади учительки / У. Кравченко. – Коломия, 1936. – 314 с.

¹⁷ Хилько М. Контент-аналіз: історія і визначення методу / М. Хилько // Вісник СевНТУ: зб. наук. праць. Серія: Політологія. – Севастополь, 2010. – Вип. 112. – С. 44.

Таблиця 1

**Національно-культурний рух українців Галичини на сторінках часопису
“Діло”**

Окремі аспекти національно-культурного руху українців Галичини	Кількість редакційних статей				
	1880 р.	1890 р.	1900 р.	1910 р.	1913 р.
Діяльність громадських організацій	11	19	22	22	7
Створення нових українських народних шкіл та реформування вже існуючих	28	6	13	20	13
Реформування системи підготовки педагогів у вчительських семінаріях	5	2	1	3	2
Захист фахових інтересів педагога української народної школи	2	3	3	1	4
Стан середнього шкільництва Галичини	6	6	10	15	6
Проблеми вищої освіти та полеміка щодо створення українського університету у Львові	2	0	1	44	16
Створення й належна підтримка інтернатів (бурс) для української молоді	2	1	3	1	0
Проблема використання української мови у громадському житті	3	1	6	8	1
Полеміка з русофілами щодо фонетичного правопису	0	0	12	8	0
Інші питання мовного характеру	10	1	0	0	4
Стан українського театрального мистецтва	1	7	1	8	0
Українське музичне мистецтво	3	4	3	3	1
Український літературний рух	2	5	3	8	31
Образотворче мистецтво	0	2	3	5	4
Науковий рух	0	0	0	3	7

Таблиця 2

**Національно-культурний рух українців Галичини на сторінках
русофільських періодичних видань краю**

Окремі аспекти національно-культурного руху українців Галичини	Кількість редакційних статей				
	“Слово”	“Червона русь”	“Галичанин”		
	1880 р.	1890 р.	1900 р.	1910 р.	1913 р.
Діяльність громадських організацій	11	13	10	22	1

Створення нових українських народних шкіл та реформування вже існуючих	28	8	3	2	1
Реформування системи підготовки педагогів у вчительських семінаріях	5	1	2	0	0
Захист фахових інтересів педагога української народної школи	2	1	0	5	0
Стан середнього шкільництва Галичини	6	5	2	3	2
Проблеми вищої освіти та полеміка щодо створення українського університету у Львові	2	3	1	8	6
Створення й належна підтримка інтернатів (бурс) для української молоді	2	4	1	13	2
Проблема використання української мови у громадському житті	3	3	3	1	0
Полеміка з народовцями щодо фонетичного правопису	0	0	37	1	0
Інші питання мовного характеру	10	5	12	3	0
Стан українського театрального мистецтва	1	1	2	0	0
Українське музичне мистецтво	3	0	0	0	0
Український літературний рух	2	3	0	7	0
Образотворче мистецтво	0	0	0	0	0
Науковий рух	0	0	6	0	0

Щодо 1914 р., то на сторінках опрацьованих часописів домінувала проблематика військово-політичного характеру, а події національно-культурного характеру у редакційних статтях “Діла” частково висвітлювалися лише в першій половині року, тоді як московфільське “Русское слово” про них взагалі перестало писати. Така тенденція простежувалася вже з 1913 р. Зокрема, щоденник “Галичанин” в

останній рік свого виходу у світ (див. таблицю 2) переорієнтувався на політичну тематику (балканську кризу, виборчу кампанію), проте все ще гостро критикував систему навчання і виховання в українських гімназіях Галичини, а всіх причетних до неї називав “мазепинцями”.

Опрацювавши кількісні дані двох таблиць, стверджуємо, що традиційно високим було зацікавлення як народовської, так і русофільської преси діяльністю громадських організацій національно-культурного спрямування, адже обидві суспільно-політичні течії були причетні до створення українських товариств. Тому, як правило, вони пропагували діяльність тих, які були близькі їм ідейно, і принагідно критикувати працю своїх опонентів. Дещо меншим було зацікавлення освітньою тематикою, проблемою використання української мови у громадському житті краю, науковій та художній літературі тощо. Поряд з цим українське мистецтво (театральне, образотворче, музичне) та науковий рух Галичини не стали об’єктом особливої уваги громадсько-політичних видань русофільського спрямування. Щодо змісту статей, присвячених однаковій проблематиці, то він визначався світоглядними орієнтирами двох впливових течій в українському суспільно-політичному житті краю, які по-різному бачили вирішення питань національно-культурного характеру.

Зазначимо, що висвітлення на сторінках преси певної події та публіцистичні статті, присвячені їй, були зумовлені важливими подіями загальноукраїнського масштабу. Наприклад, в розпал боротьби за український університет у Львові 1910 р. “Діло” присвятило цій проблематиці 44 редакційні статті, а “Галичанин” – 8. Чимало передових статей “Діла” за 1913 р. (31) про український літературний рух в краї пояснюється тим, що громадськість святкувала 50-літній ювілей творчої праці І. Франка і сумувала з приводу смерті Лесі Українки. Поряд з цим на сторінках “Галичанина” (див. таблицю 2) цю тематику не висвітлено зовсім, зрозуміло, з ідеологічних міркувань.

Вважаємо, що в контексті вивчення позицій народовської і русофільської преси щодо національно-культурного руху українців краю доцільно застосовувати історико-порівняльний підхід або компаративістику. Враховуючи зазначене вище, спробуємо показати різні підходи до висвітлення боротьби за український університет у Львові 1910 р. Якщо народовська преса співчувала з приводу трагічних подій і гостро критикувала дії польської влади в Галичині, то редакція “Русского слова” з неабияким цинізмом писала: “...геройство його не так велике, бо Кочко умер случайно на університеті і то не знати от чей кулі, чи оть польської, чи таки оть украинской (где яки кажутъ, що Кочко в замішанью бувъ застрелений таки одним з украинських студентов)”¹⁸.

Кожен писемний текст, а особливо офіційний документ підлягає структурному аналізу. Обов’язковим полем застосування цього методу є середньовічні та ранньомодерні нарративні тексти, розділяючи які на окремі структурні одиниці, без особливих зусиль можна отримати необхідну інформацію¹⁹. Однак структурний аналіз можна застосувати, коли йдеться про документи другої половини XIX – початку XX ст. Зокрема, статuti громадських організацій (товариств) цього часу варто розділити на окремі структурні елементи, щоб легше отримати необхідні відомості про них. В першу чергу, варто звернути увагу, що в кожному опублікованому

¹⁸ На українські теми // Русское слово. – 1910. – 29 липня (11 серпня).

¹⁹ Яковенко Н. Вступ до історії. – С. 243.

статуті на початку або в кінці тексту зазначено, коли товариство отримало дозвіл на свою діяльність в органах державної влади. Якщо дослідника цікавить тільки мета та завдання діяльності громадської організації, то вони вказані у початкових параграфах статуту. В останньому параграфі завжди зазначено кому товариство передасть своє майно та матеріальні засоби у разі припинення своєї праці. Так легко зорієнтуватися у ідейній спрямованості громадської організації. Наприклад, якщо майно та кошти заповідали “Просвіті” чи НТШ, то товариство було народовським. Якщо Товариству імені Качковського – це свідчило про русофільську орієнтацію громадського об’єднання. В окремих розділах статутів також зазначені керівні органи, статус членів товариства, його філії тощо. Вони можуть стати цінними для дослідників, яких цікавить структура тієї чи іншої громадської організації.

Щодо тенденцій розвитку сучасної української історичної науки, то всі провідні українські та зарубіжні вчені констатують факт, що неподільне панування гранд-нарративу та історичної схеми лінійного і закономірного розвитку нашої державності добігло кінця²⁰. Цікавими є висновки про сучасне історіописання дослідниці Ірини Колесник, яка зазначила, що в умовах свободи, яку декларує постмодернізм, не може бути обов’язкових норм, стандартів і схем метанаративів, реальними є лише досвід та вільний вибір. Водночас метанаратив нині використовується як новий інструмент дослідження. Окремі зарубіжні вчені зауважують, що це якісний метод пізнання історії, котрий, по-перше, інтегрує історичну, психологічну та культурну перспективи; по-друге, вивисує роль самоінтерпретації, що відбиває онтологічну цілісність пізнання життя індивідуума²¹. Так, при вивченні національно-культурного руху українців Галичини ми намагалися поєднати вивчення як макроісторичних, так і особистісних (мікроісторичних) складових цього процесу.

Отже, для дослідження обраної теми зроблено спробу не лише залучити якомога більше різнопланових документів та матеріалів, але й опрацювати їх за допомогою різних методів, напрацьованих сучасною історичною наукою. Основним вважаємо критичний аналіз джерела, тобто встановлення достовірності зазначених у ньому фактів, що неможливо зробити без порівняння інформації з різних за походженням документів. Поряд з традиційним аналізом, синтезом, узагальненням однотипних фактичних даних, цікавим стало використання новітніх менш традиційних методів – просопографії, мікроісторичного підходу, квантитавного та структурного аналізу, компаративістики тощо. Досліджуючи національно-культурний рух українців Галичини впродовж другої половини XIX – початку XX ст., вони спонукали частіше звертатися до джерел особового і масового походження.

Лиля Шологон. Національно-культурное движение украинцев Галичины накануне Первой мировой войны: попытка источниковедческого анализа

Сделано попытку выяснить достижение украинского национально-культурного движения Галичины на основе нетрадиционного подхода к анализу источников. С этой целью нами использовано методы просопографии, микроистории, квантитативного и структурного анализа, компаративистики и другие. При этом автор обратила особое внимание на источники личного и массового характера, что дают возможность

²⁰ Яковенко Н. Вступ до історії. – С. 182.

²¹ Колесник І. Українська історіографія: концептуальна історія / І. Колесник. – Київ, 2013. – С. 279.

увидеть исследуемые события по истории национально-культурного движения через призму личного восприятия их современников.

Ключевые слова: Галичина, национально-культурное движение, источники, методы исследования.

Liliya Sholohon. Ukrainian national-cultural movement of Galicia before World War I: sources analysis

The article aims at clarifying the achievements of the Ukrainian national-cultural movement in Galicia before World War I using innovative approaches to the analysis of sources. To this end methods prosopography, microhistory, quantitative and structural analysis, and comparative studies were used. The article focuses on the personal and collective primary sources which allow seeing studied events from history of national-cultural movement through the prism of personal world-view of their contemporaries.

Key words: Galicia, national-cultural movement, sources, methods.